

Open Access – Tájékoztató a kutatási témapályázatot elnyert kedvezményezettek számára

Az Open Access a tudományos közlemények szabad hozzáférését jelenti, mely a felhasználó számára biztosítja az olvasás és esetlegesen a további felhasználás legális, pénzügyi, szervezeti vagy technikai megkötések nélküli lehetőségét. A nyílt hozzáféréssel történő publikálásnak alapvetően három útja van: *(i)* az „arany út” esetében a szerzők Open Access folyóiratban közölnek, amely általában közlési díj ellenében lehetséges; *(ii)* a hibrid esetben a szerzők lényegében megvásárolják a közlemény további felhasználásának jogát a kiadótól, egy amúgy nem OA folyóiratban közölve, így csak az a cikk lesz szabadon elérhető, amelyekre a jogot megváltották; *(iii)* a „zöld út” a publikáció valamely, mindenki számára ingyenesen hozzáférhető repozitóriumba történő feltöltését jelenti, melynek a szerzők számára általában nincsen költségvonzata. Ez utóbbinak több módja is lehet: a szerző elhelyezheti közleményét akár intézményi, akár tematikus repozitóriumban. A kiadó ez esetben többnyire megszab egy embargó periódust, ami általában a közlemény megjelenésétől számított 12 hónap, amely időszak leteltéig a közlemény nem kerülhet nyilvánosságra. A repozitóriumok általában lehetőséget biztosítanak az embargó beállítására a közlemény feltöltésekor, így a publikáció elhelyezhető közvetlenül annak megjelenésekor, de csak az embargó lejártával válik elérhetővé.

A Science Europe állásfoglalása szerint az ún. hibrid modell (az alapvetően nem Open Access-folyóiratokban egy adott közlemény szabad elérésének külön költség terhére történő megváltása) hosszú távon nem járható útja az Open Access közlésformának. Ez esetben a társadalom kétszer fizeti meg a publikáció árát: először a szerző, amikor megfizeti az Open Access-kiadás költségét, másodszer pedig az olvasó, amikor előfizet valamely hibrid folyóiraatra, amelyben megjelent az adott közlemény („double dipping”). Ennek kompenzálására egyes kiadók, figyelembe véve az adott folyóiratban megjelent Open Access közlemények számát, engedményt adhatnak az előfizetési díj összegéből.

A nyílt hozzáféréssel közölt publikációk felhasználását a szerző(k) és a kiadó közötti megállapodás rögzíti („license policy”). Az egyik leggyakoribb ilyen licensz-csomag a Creative Commons (CC) által használt „CC BY”, melyet például az Elsevier is használ. A licenszek megszabják az adott közlemény további felhasználásának lehetőségeit.

Az ún. SHERPA/RoMEO adatbázis segítséget nyújt a szerzőknek az egyes kiadók, illetve folyóiratok Open Access-szabályozásával kapcsolatos tudnivalóiról. Az adatbázisban a folyóirat ISSN-száma, neve vagy a kiadó alapján is lehet keresést indítani és megtudhatjuk, többek között, hogy az adott folyóirat milyen embargót ír elő, illetve a közleményt mely formájában engedélyezi elhelyezni valamely repozitóriumban. Általában három formáról beszélhetünk: *(i)* a kézirat (bírálat előtt – „pre-print”); *(ii)* a bírálók megjegyzéseire adott kiegészítéseket is tartalmazó elfogadott változat – „post-print” (ami még nem tartalmazza a kiadó általi tördelést, nyelvi finomításokat, tehát nem a kefélynyomatról van szó) és *(iii)* a kiadott változat. Ez utóbbit általában nem tölthetjük fel semmilyen oldalra. Általában a „postprint” változatot helyezhetjük el a repozitóriumban, figyelembe véve a kiadó által megkövetelt embargót és egy linkkel hivatkozunk kell a hivatalos változat elérési helyére.

Az OTKA (az NKFI Hivatal egyik jogelődje) 2008-ban aláírta a jelenleg világszerte közel 500 tagot számláló Berliini Nyilatkozatot, mellyel elkötelezte magát a nyílt hozzáférés mozgalma mellett. A projektet vezető kutató feladata, hogy az NKFI Hivatal támogatásával létrejött tudományos közleményt a nyílt hozzáférés normái szerint térítésmentesen olvashatóvá tegye a szabad olvashatóság jogának biztosításával, vagy a közlemény megjelenését követően annak nyilvános hozzáférésű repozitóriumba való elhelyezésével. Fontos megjegyezni, hogy nem tiltjuk a hibrid folyóiratokban nyílt hozzáféréssel történő közlési formát. Amennyiben a szerző a „zöld utat” választja, akkor a hivatal javasolja a közleménynek az MTA (REAL) repozitóriumába történő elhelyezését.

A kutatási témapályázatokban a dologi kiadások között tervezni lehet a nyílt hozzáféréssel történő publikáció költségeit, továbbá az általános költségek egy kisebb hányadát Open Access költségekre kell fordítani.

Hasznos linkek

Berliini Nyilatkozat:

<http://openaccess.mpg.de/286432/Berlin-Declaration>

Creative Commons-licenszek:

<http://creativecommons.org/licenses/>

Open Access portál:

<http://www.open-access.hu/>

OpenDOAR – Open Access repozitóriumok gyűjteménye:

<http://www.opendoar.org/>

REAL - Az MTA Könyvtárának Repozitóriuma:

http://real.mtak.hu/cgi/set_lang?langid=hu&fromurl=http://real.mtak.hu/information.html

Science Europe állásfoglalása:

http://www.scienceurope.org/uploads/PublicDocumentsAndSpeeches/SE_OA_Pos_Statement.pdf

SHERPA/RoMEO adatbázis:

<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>